

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇН СВІТУ ЯК ЕЛЕМЕНТ МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ

А. А. Вінніченко, А. В. Таранич

Анотація. У даній статті було досліджено проблеми ідентифікації середнього класу, що спотворюють об'єктивну оцінку класового поділу як на міжнародній арені, так і на національному рівні України. Розглянуто зарубіжні підходи та методи ідентифікації середнього класу в контексті міжнародного маркетингу. Проведено аналіз поточного стану класової структури в Україні. Результатом дослідження є визначення проблемної моделі ідентифікації середнього класу на прикладі України з урахуванням недоліків, що використовуються в міжнародному маркетингу. Визначено фактори, що визначають розмиття меж між у соціальній стратифікації суспільства за географічними ознаками, купівельною спроможністю та «тенізацією» доходів зайнятої частини населення.

Ключові слова: середній клас, класова структура, стратифікація суспільства, ідентифікація середнього класу, міжнародний маркетинг.

Вступ. В умовах значного рівня соціальної диференціації в суспільстві та між країнами в світі, індикатором рівня розвитку країн є середній клас, який виступає «маркетинговим магнітом»: привабливим зрізом цільової аудиторії платоспроможних споживачів. На сьогодні не існує універсальних методів кількісної ідентифікації відносної частки середнього класу, однак у розвинених країнах Америки та Європі є рекомендаційні підходи для визначення цього показника. Використання деяких підходів оцінки середнього класу викликають протиріччя, що робить ці підходи не об'єктивними, а їх використання не відображає реальну картину класової структури. Відповідно, для підприємств при формуванні політики та стратегії міжнародного маркетингу необхідно враховувати таку розбіжність, особливо для країн з доіндустріальною та перехідною економікою, де існує значний вплив корупції, тінізації доходів населення.

Мета статті полягає у визначенні проблем ідентифікації середнього класу в системі міжнародного маркетингу, а також визначення шляхів для удосконалення підходу для ідентифікації середнього класу з урахуванням українських реалій, з урахуванням факторів розмитих меж між у соціальній стратифікації суспільства за географічними ознаками, купівельною спроможністю та «тенізацією» доходів зайнятої частини населення.

Виклад основного матеріалу. Середній клас є соціальною основою суспільства, який створює стимули для виробництва та споживання, підвищує продуктивність праці, створює передумови для процвітання економіки, збільшує національне багатство тощо [1].

В теорії середнім класом називають прошарок суспільства, який займається кваліфікованою нефізичною працею та виконує економічні, політичні, соціальні та культурно-освітні функції [2]. В економічній науці середній клас ідентифікується через наступні класичні критерії [3]:

- Рівень доходу – полягає у забезпеченні гідних умов життєдіяльності, можливості робити заощадження, купувати об'єкти нерухомості та товари тривалого використання.

- Наявність матеріальних та нематеріальних активів – проявляється у наявності права володіння на об'єкти рухомого та нерухомого майна, іншими об'єктами, що мажуть продукувати додатковий дохід.

- Освітній рівень – проявляється у науково-практичних навичках, формальній та неформальній освіті.

- Статус на ринку праці – полягає у освоєнні престижних соціально значущих професій.

- Споживча поведінка – проявляється у купівельній спроможності купувати не лише товари першої та базової необхідності, а й витратити кошти на особистісний та професійний розвиток, забезпечувати витрати на охорону здоров'я та відпочинок.

У країнах Західної Європи чисельність представників середнього класу є найбільшою у світі. За даними Pew Research Center, у 2010 році показник частки середнього класу за країнами становив: Норвегія та Данія – 80 %; Люксембург та Фінляндія – 75 %; Німеччина – 72 %; Італія – 67 %; Іспанія – 64 %. В США середня чисельність середнього класу становить 52 %, але коливається в різних штатах [11].

Видання «Економіка24 / economy.24tv.ua» зазначає, що у 2016 в Україні було 14,2 % представників середнього класу та ще 34,8 % – периферія середнього класу, тобто трохи нижче [так само].

Усталеної методики ідентифікації середнього класу на сьогодні не існує, проте деякі країни використовують власні спеціальні методики визначення відносної частки середнього класу на національному рівні. У розвинених країнах його визначають за рівнем доходів, достатнім для задоволення широкого кола матеріальних і соціальних потреб.

У табл. 1. наведено порівняльну характеристику методів визначення мешканців країн за ознакою належності до середнього класу в США (Pew Research Center і Світовий Банк) та ЄС (Рада ОБСЕ) за сукупним зваженим рівнем доходів домогосподарств

Таблиця 1

**Кількісні методи ідентифікації середнього класу
за рівнем доходу у 2020 році в США й ЄС**

Організація	Характеристика методу	Рівень доходу, дол. США / рік	Рівень доходу, грн / рік*
Pew Research Center (США)	2/3 від подвоєного середнього доходу домогосподарств	48 500 – 145 500	1 371 318 – 4 113 954
World Bank Group (США)	Від 60% до 200% від середнього медіанного доходу на особу	25 320 – 84 400	715 913 – 2 386 376
OECD (Європа)	Від 75% до 200% від середнього медіанного доходу на особу (17 127–45 672 євро /рік)	21 043 – 56 115	594 985 – 1 586 627

* Курс НБУ на 01.01.2021 р. 28,2746 грн / долл. США, 34,7396 грн / євро

Джерело: зведено автором за [4–7]

Підсумовуючи результати проведеного огляду за релевантністю методів кількісної оцінки середнього класу за рівнем доходу, можна зазначити, що в США, де рівень тіньового сектору економіки складає 8,6 %, ймовірність похибки дуже мала, тому ідентифікація середнього класу за рівнем доходу в США є результативною. Однак, рівень тіньової економіки в Україні становить близько 31 %, що стає перешкодою для ідентифікації реального середнього класу за рівнем доходу [8].

В Україні немає чіткої методики визначення середнього класу, окрім як проведення вибірових соціологічних опитувань з метою самооцінювання класової приналежності домогосподарств. Відповідно до звіту Державної служби статистики України, оприлюдненої у серпні 2020 року, до представників середнього класу себе відносять 1 % українців; до категорії небідних, але ще не представників середнього класу – 31,9 %; до бідних – 67,1 % [9]. Дана статистика дозволяє оцінити суб'єктивний середній клас, який не можна вважати реальним середнім класом, оскільки самооцінка респондентів свого стану практично завжди є вищою за реальний соціальний стан. Разом з тим, соціологічне опитування не наводить жодних даних щодо багатого класу, що робить статистичну вибірку не релевантною.

У зв'язку із ігноруванням певних факторів оцінки середнього класу, існує проблема розмитих меж між бідним і середнім класом та між середнім та багатим класом. «Класичні» критерії ідентифікації середнього класу, такі як наявність матеріальних та нематеріальних благ, освітній рівень, статус на ринку праці та споживча поведінка, створюють пастки для об'єктивної оцінки частки середнього класу на національному рівні.

При ідентифікації середнього класу недостатньо враховувати лише один критерій, оскільки розглянуті методи кількісної оцінки частки середнього класу за рівнем доходу є необ'єктивними. Визначення класової приналежності шляхом врахування одних критеріїв й ігнорування інших призводить до парадоксальних економічних явищ, певних дискусійних явищ, що розмивають межі класової структури та створюють хибне уявлення щодо класової стратифікації та визначення певних меж між ними (рис. 1).

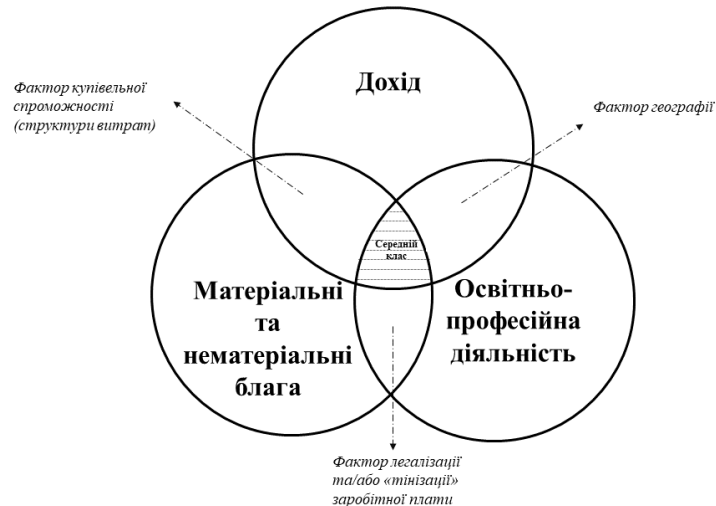

Рис. 1. Комплексна модель ідентифікації середнього класу
Джерело: створено та розроблено автором

Перший дискусійний момент виникає при перетині «Дохід – освітньо-професійна діяльність». Теоретично, чим вищим є освітньо-професійний рівень людини, тим більший у неї дохід, але така закономірність не завжди спостерігається на практиці, оскільки наявність освіти чи кваліфікованої роботи не гарантує відповідний рівень доходу. Разом з тим, між критерієм доходу та освітньо-професійного рівня слід врахувати ще фактор географії, оскільки складова доходів відрізняється в мегаполісах, обласних центрах, середніх і малих містах, селах, внаслідок чого порівнювати працівників кваліфікованої нефізичної праці в різних населених пунктах є недоречним.

Наприклад, вчителі сільської школи не можна віднести до середнього класу за критерієм доходу, як і не можна віднести до середнього класу прибиральницю в столичному готелі за критерієм професії. Також варто зазначити, що в Україні рівень середньої заробітної плати досі розраховується за методом середньозваженого арифметичного значення, який дозволяє маніпулювати статистичним результатом, оскільки за даною методикою при зростанні заробітної плати однієї категорії працівників не зміниться заробітна плата іншої категорії працівників, однак цієї мінімальної зміни буде достатньо для створення ілюзорної видимості зростання середньої заробітної плати. Розвинені країни Америки та Європи використовують медіанний метод розрахунку заробітної плати, який ділить лінію фонду оплати праці на дві категорії і, відповідно, реальний темп зростання середньої заробітної плати буде змінюватися лише за умови зміни оплати праці значної кількості працівників [10]. Оцінювати середній клас за рівнем доходу в Україні є недоцільним, допоки не зміниться методологія розрахунку середньої заробітної плати з середньоарифметичного на медіанний метод.

Другий дискусійний момент виникає при перетині «Освітньо-професійна діяльність – матеріальні і нематеріальні блага». Розглядаючи критерій освітньо-професійної діяльності та матеріальних і нематеріальних благ, слід врахувати також наявність тіньового сектору економіки. Учасники економічних відносин, які співпрацюють в умовах тіньової економіки, витрачають більше, ніж офіційно заробляють. Таким чином, виникає інший парадокс, оскільки люди можуть забезпечити себе матеріальними та нематеріальними благами,

що дозволяє віднести їх до середнього класу, однак їх освітньо-професійна діяльність не відповідає критеріям середнього класу. Наприклад, працівник кваліфікованої нефізичної праці наймається на роботу за змішаною системою оплати праці – офіційна мінімальна заробітна плата та «доплата в конверті», тому такого працівника юридично будуть відносити до бідного класу, однак фактично він належить до середнього класу.

Третій дискусійний момент виникає при перетині «Матеріальні і нематеріальні блага – дохід». Розглядаючи критерій доходу та матеріальних і нематеріальних благ, слід врахувати також купівельну спроможність людини. Сьогодні людина може задовольнити свої матеріальні та нематеріальні потреби не лише шляхом власних фінансових ресурсів, а й за рахунок кредитних коштів, оскільки внаслідок інфляційних процесів в державі втрачається купівельна спроможність представника середнього класу, внаслідок чого представник середнього класу вимушений звернутися до кредитних коштів задля задоволення своїх потреб. Наприклад, представник середнього класу має бажання поїхати у відпустку закордон, але його рівня доходу не вистачає на покриття туристичних витрат і він використовує кредитні кошти. Таким чином, середній клас може задовольнити свої матеріальні та нематеріальні блага, але не за рахунок власного доходу.

Висновки. Отже, середній клас – це двигун розвитку суспільства, який забезпечує її економічне зростання. Від рівня розвитку та частки середнього класу визначається рівень розвитку держави: чим менший прошарок середнього класу, тим менший рівень розвитку суспільства в державі. Проведене дослідження засвідчило, що зарубіжні країни визначають середній клас за критерієм доходів, ігноруючи при цьому критерії культури та освіти.

В сучасних реаліях класичні критерії оцінювання не відображають реальний стан класової структури, оскільки середній клас передбачає не лише задоволення власних потреб за пірамідою Маслоу – враховується також ступінь впливу на суспільство за рахунок результатів роботи середнього класу.

Ідентифікація середнього класу вимагає комплексного підходу, який передбачає взаємодію всіх основних критеріїв (дохід, матеріальні та нематеріальні блага, освітньо-професійний рівень) визначення частки середнього класу, а також врахування факторів відхилення (фактор купівельної спроможності, фактор легалізації чи тінізації, фактор географії).

Abstract. This article examines the problems of identification of the middle class, which distorts the objective assessment of class division both in the international arena and at the national level of Ukraine. Foreign approaches and methods of middle class identification in the context of international marketing are considered. The analysis of the current state of the class structure in Ukraine is carried out. The result of the study is to determine the problem model of middle class identification on the example of Ukraine, taking into account the shortcomings used in international marketing. The factors that determine the blurring of the boundaries between the social stratification of society by geographical features, purchasing power and “shadowing” of incomes of the employed population are identified.

Key words: middle class, class structure, stratification of society, identification of middle class, international marketing.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клименко В. В., Лозова Г. М. Середній клас: досвід США та українські реалії. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/2702/visnyk2015-63-68_0.pdf (дата звернення: 13.02.2022).
2. BROOKLINS: Richard V. Reeves, Katherine Guyot, and Eleanor Krause. Defining the middle class: Cash, credentials, or culture? URL: <https://www.brookings.edu/research/defining-the-middle-class-cash-credentials-or-culture/> (Дата звернення: 13.02.2022).
3. The Carnegii Papers: A new index in search of the global middle class. URL: https://carnegieendowment.org/files/middle_class-edited.pdf (Дата звернення: 15.02.2022).
4. Pew Research Center: Are you in the American middle class? Find out with our income calculator. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/07/23/are-you-in-the-american-middle-class/> (Дата звернення: 15.02.2022).
5. Правда Тут Львів: Рівень життя в Україні: що таке середній клас і чому лише 1 % українців відносить себе до нього? 16 вересня 2021 рік. URL: <https://pravdatutnews.com/lifestyle/2021/09/16/8283-riven-zhyttya-v-ukrayini-shcho-take-seredniy-klas-i-chomu-lyshe-1> (Дата звернення: 19.02.2022).

6. OECD: Under Pressure: The Squeezed Middle Class. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/49359f57-en/index.html?itemId=/content/component/49359f57-en> (Дата звернення: 19.02.2022).
7. Міністерство фінансів України: Середня заробітна плата в різних країнах. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/world/>
8. Економічна правда: Тіньовий сектор в Україні сягає 31 % ВВП за неповний 2021 рік. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/10/682262/> (Дата звернення: 20.02.2022).
9. Державна служба статистики України: Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів. 2020 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm (Дата звернення: 20.02.2022)
10. Вінніченко А. А., Бей Г. В. Удосконалення методики розрахунку середньої заробітної плати в Україні. *Праці XIX Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці»*. 2019 рік. Том 1. С. 6–8.
11. Поскробок Ю. Середній клас «по-українськи»: чи існує він та хто до нього належить (8 вересня 2020) URL: https://economy.24tv.ua/seredniy-klas-ukrayini-2020-hto-nalezhit-novini-ekonomiki-ukrayini_n1410016